

BAKÓ FERENC:

Palócföldi lakodalom

Bakó Ferenc a palócföldi lakodalom szertartásait és szokásrendjét mutatja be úgy, hogy az tulajdonképpen egy szűkebb vagy tágabb közösség kultúrája, civilizációja változásának képe is, hisz talán egyik szokásunk se tükrözi annyira, mint a lakodalom az egyén közösségi státusváltásának medrébe befolyó társadalmi változásokat. Különösen fontosnak tartom kiemelni, hogy a lakodalmi szokások kutatása csupán része annak a tudományos programnak, melyet *palóckutatás* néven indítottak el. Meggyőződésünk, hogy nemzeti szintézis semmilyen területen nem készíthető el, míg régiókra, akár helységekre lebontott vertikális kutatásokban nem bővelkedik a tudomány. Bakó Ferenc könyvét ehhez a műveléthez fontos hozzájárulásként értékeljük, annál is inkább, mivel – őt idézve – „a magyar paraszti lakodalom átfogó és elemző leírása még nem született meg”.

A szokásmonográfia, bár a szerző nem minősíti így könyvét, negyven év gyűjtői munkának és a szokással kapcsolatos szakirodalom harmonikus ötvözésének gyümölcse. Bakó Ferenc nem mulasztja el a lakodalmat fontos társadalmi eseményként meghatározni, mégis a szokásvizsgálódást inkább a színhátékszerűség szemszögéből indítja tér-idő-szereplő összefüggésének láttatásával. A múlt és jelen összekapcsolása révén mélysegeiben érezzük a szokást: mi az, ami az egykori szertartásból ma is gyakorolt, mi az, ami még elevenen tudott és mi az, ami már tartalmát veszített szokás-relikvia.

A lakodalom eseményeit forgatókönyvszerűen mutatja be, és gondosan kitér a „nagy szokás” rengeteg mozzanatára, nem mulasztván el a rítusok rendkívül gazdag tájszóincsének rögzítését sem. A színhátékszerű szokás élményt nyújtó erejét a nagyon változatos rituális szövegfolklor fokozza. Úgy tűnik, a palóc lakodalom költészetgazdagságával talán egyedi helyet foglal el a magyar nyelvterületen. Erdélyben legalábbis nem ismerünk hozzá mérhető példát.

A rituális kellékek, étkek, italok, díszek, archaikus szokáselemek (pl. avatás) bemutatása egyértelműen igazolja Bakó Ferenc különös érzékenységét és jártasságát legösszetettebb népszokásunk világában. Teljesebb lehetne azonban a szokásról nyújtott kép, ha részletesebben foglalkozik a térbeli mozgások irányaival, mimikájával, amelyek mindmind tartozékai a színhátéknak, és amelyeket, szerintünk, szintén kulturálisan tanulnak el, és így hagyományozódnak nemzedékről nemzedékre. A lakodalom rendkívül összetett kommunikációs rendszerében egyértelműen szerepet játszanak.

A közösség és egyén viszonyát áttetszőbbé tenné, ha szó esik azokról a szankciókról, amelyeket a falu által elfogadott erkölcsi normarendszer ellen vétőkkel szemben alkalmaznak, illetve azok feloldásáról. És hiányoljuk a lakodalom, feltételezhetően a Palócföldön is szövevényes hiedelemvilágának teljesebb feltárását. Nehezen tudjuk elképzelni, még akkor is, ha a XX. század vége fele közeledünk, hogy a jó és rossz hiedelmei, illetve erői ne működjenek a palócok érzelmi és gondolatvilágában akkor, amikor életük döntő lépésére szánják el magukat.

A könyv gazdag jegyzetanyaga a palócföldi lakodalom szokásvilágát magyar, illetve európai szokásrendszerbe kapcsolja be; a könyvészet, a kották, a tájszavak, kifejezések jegyzéke, a gazdag és apró részleteket is illusztráló képanyag egyértelműen teljesítik ki Bakó Ferenc könyvének tudományos értékét.

Dr. Balázs Lajos

Néprajzi tájkonferenciák Heves megyében

Manapság, amikor a néprajzi érdeklődés soha nem látott mértékűre fejlődött és a legkülönfélébb néprajzi kiadványok is elárasztják a könyvpiacot, jóleső érzésekkel kell beszélünk azokról a szerény, ám alapvetően fontos néprajzi kiadványokról – különösen a sorozatokról –, melyek forrásérté-

küek és nélkülözhetetlen adat- és módszer-tárai minden további kutatásnak, feldolgozásnak. Ilyen kiadványsorozat, a most nyolcadik füzetéig eljutott *Néprajzi tájkonferenciák Heves megyében* című is. Ez a sorozat azoknak a tájkonferenciáknak az anyagát adja közre, amelyeket a Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Heves Megyei Szervezete 1982 óta évenként-másfél évenként tartott a megye különböző, néprajzilag jelentős, jól körülhatárolható területein, illetve ezen területek központjaiban. Az első füzet *A Közép-Tiszavidék népelete* címmel, az 1981. szeptember 24-én Poroszlón rendezett tájkonferencia anyagát adta közre (1982). A második füzet *Eredmények a Mátraalja néprajzi kutatásában* volt és az 1983. május 19-én Parádon tartott tájkonferencia anyagát közölte (1983). A harmadik szám összefogóbb tematikájú volt: *Mezővárosi kultúra Heves megyében* címmel az 1984. május 17-i egri tájkonferencia anyagát bocsátotta közre (1985). Hasonlóan átfogó tematikájú volt a negyedik füzet is: *Áz életmód változása egy bükki faluban* címmel, az 1985. május 23-i felsőtárkányi tájkonferencia előadásait adta ki (1986). Az ötödik szám egyetlen falu, Bodony néprajzával foglalkozott. *Fejezetek Bodony néprajzából* címmel, az 1987. május 22-én tartott bodonyi tájkonferencia anyagát adta közre (1987). A hatodik kiadvány a Bükk-vidék néprajzával foglalkozott. *Fejezetek a Bükk-vidék népi kultúrájából* címen, az 1988. máj. 28-i szilvásváradai tájkonferencia előadásait adta közre (1988).

A sorozat hetedik száma *Tanulmányok Boldog történetéből és néprajzából* címmel – Bereznai Zsuzsanna szerkesztésében – a Boldogon 1989. május 26-án tartott néprajzi tájkonferencia hat előadását tartalmazza. A közlemények között három nem kimondottan boldogi tárgyú: Szántó Lóránt történeti bevezetője után Schwalm Edit boldogi népszokásokról; Varga Marianna a turai viselet változásairól; Hernádi Béla–Molnár Márta a hatvan középiskolások ragadványneveiről; Csordás Márta a boldogi keresztnévadási szokásokról; Márta Beáta–Tomán Ildikó pedig a hatvani középiskolások kereszt- és beceneveiről értekezik.

A sorozat nyolcadik füzete most, 1992-ben jelent meg: *Tanulmányok a Bükkalja néprajzából* címmel, és az 1990. május 10-én Noszvajon tartott tájkonferencia előadásait közli. A füzetet Cs. Schwalm Edit szerkesztette, és mindössze négy tanulmányt (előadást) tartalmaz. Az elsőt a hevesi–egri–mát-

raalji néprajzi kutatások „nagy öregje”, többek között ezeknek a tájkonferenciáknak is egyik kezdeményezője, Bakó Ferenc írta (Bárlangépítmények a Bükkalján). A második közlemény a tájkonferenciának helyet adó Noszvajhoz kötődik: *Singlár Józsefné* írta (Hátifonás Noszvajon). A harmadik közlemény sem kevésbé fontos: Cs. Schwalm Edit írása: *Summások a Bükkalján*. Az utolsó, a negyedik tanulmány írója *Fügedi Márta*. Tanulmánya, *A Bükkalja népi hímzőkultúrája* címmel, a mind földrajzilag, mind történelmileg és néprajzilag jól körülhatárolható Bükkalja napjainkban is virágzó hímzőkultúrájáról szól. Mind ez, mind pedig a többi három tanulmány eredeti kutatások alapján készült és éppen ezért, ahogy már az előzőekben említettük is, forrásértékűek.

Különben ebben van ennek a nagyszerű kiadványsorozatnak a jelentősége: csendben, szerényen, következetes kutatómunkával feltárja a szűkebb környezet népi kultúrájának lehető minden területét, mozzanatát, és ezzel adatokat, szempontokat és módszereket ad a nagy, összefoglaló jellegű feldolgozások, rendszerezések számára. Ezért szükséges ezt a sorozatot a maga egészében ismertetni, hangsúlyozva, hogy az érték ebben az esetben a következetesen megrendezett tájkonferenciákban és a konferenciák előadásainak folyamatos, a további feldolgozás számára való közreadásban van.

Dankó Imre

VIRT LÁSZLÓ:

Katolikus kisebbség Erdélyben

Hézagpótló könyv jelent meg az Egyházforum folyóirat kiadásában, Virt László a Romániához csatolt erdélyi, partiumi és bánáti római katolikus egyház háború utáni történetét, küzdelmes helyzetállását és jelenlegi állapotát mutatja be.

A trianoni békediktátum következtében román fennhatóság alá került a teljes erdélyi római katolikus egyházmege, míg a szatmári, váradai és csanádi püspökség területét megosztották az új határok. A csaknem 1 millió elcsatolt katolikus kétharmada volt magyar, mellette a legjelentősebb nemzetiséget a Bánságban élő németek alkották. A román politika már akkor célul tűzte ki a nemzeti és vallási egység megteremtését, s a kisebbségi jogok korlátozására törekedett.

Az egyházak közt kialakult egy rangsor, az ortodoxia uralkodó, támogatást élvező egyház lett, a szintén román, de számbeli kisebbségben lévő görög katolikus egyházat bár nem kedvelték, de kedvezményekben részesítették, míg a többi kisebbségi egyházat igyekeztek elnyomni.

Az 1927-ben Vatikánnal kötött konkordátumot elsősorban a görög katolikusok kezdeményezték, pozícióik erősítésére. Ennek azonban az lett az ára, hogy a Szentszék engedményeket tett a román kormány kívánságai szerint, az erdélyi római katolikusok rovására. A magyarországi egyházmegegyeket az újonnan felállított bukaresti római katolikus érsekség alá rendelték, annak ellenére, hogy az mindössze 70 ezer hívővel és 24 plébániával rendelkezett. A váradi és szatmári püspökségeit egyesítették, ugyanakkor új görög katolikus püspökséget hoztak létre Nagyváradra.

A gyulafehérvári (volt erdélyi) római katolikus egyházmegegyé élére 1938 decemberében kimagasló személyiség került: Márton Áron. Már a háború alatt is példaadásával, erkölcsi nagyságával tűnt ki az erdélyi magyarság körében. A második bécsi döntéssel híveinek nagyobb része visszakerült Magyarországhoz, ám a székhely Romániában maradt. Márton Áron Gyulafehérvárról maradt, mert látta, ott van rá nagyobb szükség, így csak útlevelel látogathatta egyházmegegyéje jó részét. Ha akkor Kolozsvárra költözik, valószínűleg nem engedik többé vissza. Népe szellemi, lelki vezetője lett, saját példájával buzdította, erősítette híveit, felemelte szavát a jogsértésekkel szemben. A háború után már 1945 húsvétján tiltakozó levélben fordult Grozához, amit újabbak követtek. Válaszul hajsza indult a püspök ellen, először csak a sajtóban.

Az 1947-ben Párizsban aláírt békeszerződés után a rendszer fokozatosan működésbe hozta kisebbségnyomó gépezetét, melynek legfőbb célja a „homogén” egynyelvű ország megteremtése, a nemzetiségek gyors beolváztatása. Az egyházakra egyre nagyobb nyomás nehezedett. A kommunista, ateista ideológia természetesen mindegyik egyházat sújtotta, ugyanakkor a hatalmat hűségesen kiszolgáló ortodoxia továbbra is számos előjogban részesült. A türelmetlen kisebbségi politika a magyar egyházakat mint a kisebbségi lét megtartó pilléreit is támadta, és belső autonómiájuk megszüntetésére törekedett. Míg a protestáns egyházakra sikerült rákényszeríteni egyfajta „megegyezést”, ezt a katolikusokkal nem tudták elérni. Nyugodtan állíthatjuk, a negyvenes évek végétől az

ötvenes évek közepéig véres keresztényüldözés folyt Erdélyben, aminek számos halálos áldozata volt.

1948-ban hatalmi szóval megszüntették a román görög katolikus egyházat, és egyesítették az ortodoxiával. Az aláírást megtagadók börtönbe kerültek. A következő évben megkezdődött a római katolikus egyház „lefejezése”. Márton püspök látva a kommunista rendszer előretörését, s érezve jövődő sorsát, kinevezte azokat a kormányzókat, akiknek át kellett venniük a kormányrudat, ha őt letartóztatják. A folytonosságot úgy biztosította, hogy a kinevezéssel együtt minden hivatalba lépőnek ki kellett neveznie utódát, majd az utódnak is saját utódát, úgy, hogy lehetőleg két tartalék várakozzon mögöttük. A másik rendelkezés szerint, ha a püspököt letartóztatják, annak joghatósága megszűnik, s érvénybe lép az első tartalék joghatósága. Így az állam nem nevezhet ki törvényes saját jelöltet.

Virt László felkereste a korszak eseményeiről leghitelesebb információkkal rendelkező, üldözést, börtönt szenvedett erdélyi papokat, s e beszélgetések, visszaemlékezések nyomán állította össze a küzdelmes ötvenes évek egyházának krónikáját. Erről az időszakról írott forrásanyag alig áll rendelkezésre, így a résztvevők emlékezete tűnik a legmegbízhatóbb forrásnak. Az 1989-es fordulat közlékenyebbé tette a papságot, és sok olyan tényanyagra derült fény, ami eddig ismeretlen volt, vagy csak a legbeavatottabbak tudtak róla. A titkos egyházkormányzat kitűnően működött. A szerző a még élők elbeszéléseiből rakja össze a föld alá kényszerített egyházmegegyei irányítás történetét mind a négy egyházmegegyében.

A nagy püspököt 1949 júniusában tartóztatták le, a helyébe lépő Boga Alajost 1950-ben. Utóda Sándor Imre lett, akit a rangban utána következő Gajdátty Bélával együtt 1951 márciusában vittek el. Mindhárman börtönben haltak meg. Ekkor lépett előre a titkos második tartalék, Jakab Antal. Kénytelen volt feltárni joghatóságát, ugyanis a kormány saját emberét próbálta megválasztatni a káptalannal. De kikötötte, utódai már semmiképpen sem léphetnek nyilvánosság elé. Az 1951. augusztusi nagy letartóztatási hullám során elvitték Jakab Antalt, Eröss Lajost, Dávid Lászlót, Macalik Győzőt és másokat. Ettől kezdve négy éven át már teljes titokban működött a rendszer, csak néhány beavatott tudta, hogy éppen ki a soros kormányzó. Ha várható volt, hogy a hatóság tudomást szerez kilétéről, rögtön másnak adta át joghatóságát. Volt olyan,

hogy az elhurcolt vezető helyére a negyedik tartalék lépett elő. Az állam által törvénytelenül kinevezett, megalkuvó Adorján Károlyt a papság és a hívők többsége sosem ismerte el törvényes vezetőjének.

A Szentszékhez és a bebörtönzött Márton Áronhoz hű egyházi vezetés „illegalitásba” vonult, de nem tört meg. A római katolikus egyház emelt fővel vészelte át ezt a sötét korszakot, hogy majd szembenézhesen az 1970-es, 1980-as évek kifinomultabb, de ugyanolyan veszélyeket rejtő egyházüldözésével. Sub pondere crescit palma – súly alatt nő a pálma, tartja a mondás, s ezt ékesen bizonyította az erdélyi katolicizmus.

A szerző külön fejezetet szán a ferenceseknek, akiknek nagy hagyományaik vannak az erdélyi egyházi életben. A ferenceseket a többi szerzetesrenddel együtt 1948-ban felszabták, de ezt ők nem voltak hajlandók végrehajtani. A rendtagokat kolostorokba internálták. 1952-ben Désre vitték a rendi főiskola tanárait és a csiksomlyói rendi kormányzat tagjait, akik ott egyfajta titkos „szabadegyetemet” hoztak létre P. Gurzó Anaklét vezetésével. Ennek a ferences jogásznak akkoriban meghatározó szerepe volt Erdélyben: kezében futottak össze az ellenállás szálai. Mindig tudta, hogy éppen ki a soros titkos kormányzó, sokszor éppen ő jelölte ki ezek személyét, ő szerkesztette a híveket tájékoztató körleveleket, és irányította a dési titkos teológiát. Ugyanazon a napon tartóztatták le, amikor Márton Áron kiszabadulása után megérkezett Gyulafehérvárra, 1955. március 25-én.

A hatalom többször tett kísérletet a ferencesek felszámolására. P. Benedek Fidél tartományfőnöknek felajánlották, ha kivetkőzteti szerzeteseit, azok világi papként dolgozhatnak a plébániákon. Erre azt felelte, ha a hatóság úgy látja jónak, vegye le rólu k a ferences ruhát erőszakkal, de önként ők ezt nem teszik meg. 1961-ben az összes vezető ferencset lecsukták, de így sem sikerült szétzülleszteni a rendet. Benedek Fidél és Gurzó Anaklét az erdélyi katolikus egyház kiemelkedő alakja volt, sok más börtönt, kényszermunkát megjáró püspök-paptársával együtt.

Márton Áront kiszabadulása után hamarosan házi őrizetbe vették, s egy évtizeden át, 1967-ig nem hagyhatta el a püspöki palotát. Ekkor, külföldi nyomásra feloldották őrizetét. Az 1964-es amnesztiával a letartóztatott papok nagy része is kiszabadulhatott. A diktatúra ugyan nem szűnt meg, csak változtak a módszerek, a közvetlen agresszió helyett fondorlatosabb eszközökhöz folya-

modtak. Az egyház függetlenségét bizonyítja, hogy Márton Áron utóda 1980-ban a szellemét továbbvívó titkos kormányzók egyike, a csaknem 14 évet börtönben, kényszermunkán töltött egyházjogász, Jakab Antal lett. Ő pedig 1990-ben adta át tisztségét Bálint Lajosnak, aki az 1950-es években a kispapi ellenállás egyik aktív tagja volt.

Az 1970-es évektől ismét felerősödő elnemzetietlenítő politika sorra felszámolta a magyarság kulturális intézményeit, iskoláit, így az anyanyelv szabad használata egyre inkább a templomokra korlátozódott, az egyház vállalta fel a nemzeti kultúra és a hagyományok megőrzését is. Hamarosan előre megtervezett támadás indult a katolikusok ellen, az egyház magyar jellegét kívánták megváltoztatni. Erre a hivatalosan ortodox egyházba bekényszerített görög katolikusokat, és a betelepítési politika következtében Erdélybe került, már román nyelvű római katolikusokat próbálták felhasználni.

A görög katolikusok egy része a tiltások ellenére a magyar templomokat látogatta. Az utóbbi évtizedben a vezetés kezdte bátorítani őket, kéri k a román nyelvű szertartások bevezetését. Az Erdélybe került román nyelvű római katolikusoknak természetes igénye volt, hogy anyanyelvükön hallgassanak misét, s ez több nagyvárosban meg is valósult.

A Ceausescu-vezetés 1982-ben korlátozta a teológiára felvehető növendékek számát. A numerus clausus rendelet célja az volt, hogy paphiányt idézzen elő Erdélyben, amit majd a Moldvában túlkínálattal rendelkező, már elrománosított papokkal pótolhassanak. 1987-ben a négy egyházmegye vezetője memorandumot küldött Bukarestbe, melyben közölték, ezentúl annyi kispapot vesznek föl, amennyit szükségesnek látnak, s ezt követően rendszeresen túl is lépték a kormány által engedélyezett keretet.

Ugyanilyen súlyos gond volt a gyulafehérvári teológia hallgatóinak külföldi tanulmányi lehetőségeinek korlátozása. El akarták érni, hogy minél több román és minél kevesebb magyar nyerjen tudományos képesítést, s ezáltal a teológiai képzés Isaira tevődjön át. Többször próbálkoztak a papképzés elrománosításával is, a bukaresti ún. „egyesített papi szeminárium” létrehozásával, ahol a képzés nyelve természetesen a román lett volna. Az erdélyi magyar és regáti román egyházmegyék viszonya sem volt felhőtlen. Ioan Robu bukaresti érsek élen járt a katolikus egyház elrománosításában, s mindent megtett annak érdekében, hogy fennhatósága alá vonja a magyar egyházmegyéket. A

protestáns egyházaknak ilyen jellegű románosítással nem kellett szembenéznük.

1989 után felszabadult a görög katolikus egyház, a római katolikus egyházmezők megyés püspököket kaptak, Gyulafehérvár pedig érsekség lett. Az örömet azonban beárnyékolja az a tény, hogy a szatmári, váradí és temesvári, történelmileg Gyulafehérvárhoz kötődő püspökség nem lett annak alárendelve. A könyv bevezető soraiban Tempfli József püspök tárja elénk ez ügyben a pápához intézett kérelmét.

Az erdélyi katolikus egyház a rendkívül nehéz körülmények közt is komoly életerőt mutat, a hívek élénk hitéletet élnek. Igen magas a templomba, hitoktatásra járók aránya, a magyarországinak majd tízszerese. A szerző ezt az adatot több jellemző plébániai adattal is bizonyítja. Csak a dél-erdélyi kis plébániákon, a szórványvidékeken vegetál az élet. Az erdélyi papok ötletességét bizonyítják az utóbbi évtizedben lezajlott engedély nélküli templom-építések. Alkalmos magánházakat vásároltak meg, melyekre felújítási engedélyt kértek, a „renoválás” azonban új templomot, kápolnát eredményezett. Így épült a sepsiszentgyörgyi, csernátoni, kézdívásárhelyi, maroskeresztúri, csíkcsomortáni templom. Ez utóbbi például ravatalozóként kapott építési engedélyt. A huzavonák és tilalmak ellenére mindezek felépültek, és a püspökök fel is szentelték. Nálunk ez elképzelhetetlen lett volna.

Virt László könyve az erdélyi katolicizmus utolsó négy évtizedét követi nyomon, leg részletesebben a legkeményebb elnyomás idejét. Ennek a korszaknak a feltárása a könyv legfőbb értéke. Másik nagy erénye, hogy eddig ismeretlen vagy alig ismert erdélyi papi életutakat mutat be. Az utószóban a szerző felhívja a figyelmet műve néhány fogatékosságára. Talán még egy dolgot hiányolhatunk. Jóllehet Virt a tágabb értelemben vett erdélyi katolikus egyház helyzetéről ír, érdemes lett volna megemlékezni a körülbelül 300 ezer moldvai csángó magyarról, akik szintén római katolikusok. A két regáti egyházmegye nagyobb részét már sikerült elrománosítani. Püspökük és érsekük szintén csángó magyar eredetű, akik azonban őseiket megtagadták, s a papsággal együtt a még magyarságukat őrzők elrománosításában jeleskednek. A román és magyar nyelvű katolikusok közti viszony megértéséhez szükséges lett volna a csángó kérdés legalább rövid ismertetése.

Az erdélyi katolikusok helytállása, bátorsága és hősiességét példaként állhat a magyarországi egyház előtt is. (Budapest-Luzern, 1991.)

Udvarhelyi Nándor

Néprajz egyetemi hallgatónak

Hazánkban egyre szélesebb körben igénylik a néprajz oktatását az általános és a középiskolákban. Ennek alapfeltétele, hogy a főiskolákról, egyetemokről kikerülő tanítók, tanárok biztos szaktudással és érzelmi elkötelezettséggel viseltesenek a néprajz iránt. E nemes célt szolgálja a *Néprajz egyetemi hallgatónak* című sorozat, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének kiadványa.

E sorozat kötetei nemcsak egyetlen témakörön belül mozognak, hanem mindegyik egy más-más néprajzi terület bemutatását vállalja.

A témák érdekessége, olvashatósága és szemléltető képanyaga lehetővé teszi az érdeklődők számára a rendszeres néprajzi tájékozódást. Vonatkozik ez elsősorban a népszokásokat és a néptáncokat bemutató könyvekre, melyek a gyakorlatban is igen jól használhatóak. Például iskolákban a tananyagba építve, délután szabadidős tevékenységként hasznosítva, vagy amatőr csoportok működésében. A természet és társadalom egymáshoz való viszonyának és kölcsönhatásainak szép példáit is megtaláljuk bőséges tudásanyagot nyújtva és további búvárokodásra, kutatásra buzdítóan.

E sorozat egyéni vonása, hogy a néprajznak elméleti és gyakorlati részeit is felöleli, így a néprajz itt jelen van mind oktató tanítói, mind tudomány formájában. Mivel a sorozat néhány tagja kifejezetten a néprajz terminus technicusait sorakoztatja fel és különböző összefüggésekben magyarázza, ezzel megkönnyíti, sőt, ösztönzi a néprajz szakos hallgatókat a néprajzi szakkönyvek kézbevitelére és rendszeres forgatására, s ehhez gazdag szakirodalmat is ajánl.

Voigt Vilmos: Alapismereti bevezetés. Bemutatja a szóbeliség jelentőségét és legfontosabb jellemzőit, valamint az átadás és átvétel ellentétpárját; a folklór, a folklórizálódás, folklórizmus összefüggéseit.

Ujváry Zoltán: Dramatikus népszokások. A teljes néphagyományt kell feltárni és egybefoglalni, a műfajok kölcsönös összefüggését is figyelembe venni, mert csak így válik érthetővé történeti fejlődésük és sajátosságuk. A dramatikus népszokások kapcsolódnak ünnepkörökhöz (téli, tavaszi, nyári), mezőgazdasági munkákhoz (búzaszentelés, aratás, szüret, dohánycsomózás) és sorsfordulókhöz (lakodalom, keresztelőkötők) kötődnek. Megjelennek a népelet jellegzetes alakjai. Gyakoriak az állatmaszkos játékok.

Katona Imre: Munka – munkaeszköz – társadalmi fejlődés. Jelzi a munka és a természet, a munka és a társadalom ismétlődő kapcsolatát, melynek eredményeképp az ember homo fabricatus lett. Feltárja az emberiség fejlődésében megjelenő fáziseltelődásokat és ezek következményeit (pl. a vogulok, osztjások másodlagos primitívizálódása). Taglalja a parasztság történeti, társadalmi típusait.

Voigt Vilmos: Szemiotikai kultúra – a kultúra szemiotikája. A szemiotika alapfogalma, a jel. Alapfogalmak tisztázását kívánja. Ennek kapcsán a jel, jelezés, jelentés (vagy jelölés) „jelző”-rendszer, jelrendszer funkcióját értelmezi. A kulturális kódok kimeríthetetlenek – figyelmeztet.

Ujváry Zoltán: Farsang. Történeti emlékeket idéz a farsangról, bemutatja idejét és szakaszait. Szövegrészekkel és képekkel illusztrálva tájékoztatja az olvasót arról, hogy a farsangi csüfölés (pl. tuskóhúzás), bosszantás (pl. rabvágás), bőségvarázslás, szerencsekívánás és az élelemszerzés (pl. tyúkverés, kakacséplés) mind azonos célt szolgáltak: a farsangi szórakozást.

Szabó László: Bevezetés a társadalomnépraizba. Felvázolja, hogy a nép fogalma hogyan válik működő társadalommá.

Balassa Iván: A magyar gabonatermelés népraizja. Tájékoztat a magyar földművelés előzményeiről és a nagy múltra visszatekintő gabonatermelésről, a termőföld kialakításának módjairól, a talajművelés kéziszerszámairól, az ekéről és fajtáiról, a szemnyerés (cséplés, nyomtatás) és a gabonátárolás módjairól (különféle alakú és anyagú vermekről).

Varga Gyula: A néptáncok. Az élet szinte minden mozzanatához kapcsolódtak táncok a világ valamely részén vagy valamely időpontjában. Voltak „asztronómiai táncok” (évszakok változását próbálták befolyásolni), „naptánc” (India), „moreszkák” (Violet Alford, Domokos Pál Péter 1958., a tél és a tavasz küzdelmét szimbolizálják). A termékenység rítusokhoz kapcsolódó táncok (pl. a növények növekedését, vagy a kártevők eltávolítását szolgáló „gonoszüző” táncok), sokféle vadásztánc, sőt „haláltánc” is szerepel. Bemutatja az európai és a magyar táncok kapcsolatát, a magyar néptánc típusokat, a néptáncok életét, a táncrendet, a néptáncdialektusokat, dialektikus területeket: karikázó, ugró, sebes, forgató stb.

Voigt Vilmos: A folklórizmusról. A folklór, folklórizálódás, nem folklór kapcsolatáról, jelentőségéről és lehetőségeiről szól. Kutatási témákat javasol.

Dankó Imre: A javak cseréjének népraizja.

Magyarázza, hogy az „árucseré” kifejezés helyett miért célszerűbb a „javak cseréje” kifejezéssel élni. Feltárja ezek befolyásoló tényezőit (a kommunikáció, a tulajdonviszonyok és helyváltoztatás), s azt, hogy milyen kapcsolatban áll a javak cseréje a migrációval. Bemutatja a javak cseréinek formáit, funkcióit és a vásár etnokulturális szerepét.

Ujváry Zoltán: Agrárkultusz. Tájékoztat Mannhard Vilhelm munkásságáról, akinek tevékenysége révén az agrárrítusok, népszokások, hiedelmek helyhez kötöttségükből kiszakadva, európai távlatot kaptak. Bemutatja az antik istenek, kultuszok és az újkori agrárrítusok kapcsolatát (gabonaanya, gabonánány, Luca-búza). Ismerteti, hogyan szerepel Frazer J. G. elméletében a termékenység mágia, az aratási szokások és a gabonaszellemek, valamint a vegetációs erőre vonatkozó felfogásokat. Felveti a szakrális áldozat kérdését. Feldolgozza a kalendáris szokások és az agrárkultusz kapcsolatát. Érdekesítő az agrárkultusz mitikus lényeiire vonatkozó rész (pl. a farkastiprás). Taglalja a szokások és rítusok változásának folyamatait. Feladatot jelöl ki a jövő népraizkutatók számára.

Kósa László: Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920). A könyv kronológiai és tájegységkénti ismertetést nyújt a címben jelölt témakörből. Foglalkoztatja a népraiz csoport kérdésköre, érintve Horvát István, Orbán Balázs, Jankó János, Bátky Zsigmond, Györffy István, Viski Károly, Gunda Béla, Andrásfály Bertalan kutatásait. Utal a parasztságban létrejött XIX. századi változásokra (parasztsodás-polgárosulás), az eltérést és azonosítást kiváltó tényezőkre, s ezeket kifejező jelenségekre. Tájegységkénti tagolódása: az Alföld és peremvidékei; Dunántúl, Kisalföld, Szlavónia; Felföld; Erdély és Moldva. Kitűnik, hogy a XIX. században átjártak ugyan a városi civilizációból kiinduló ösztönzések a magyar népi kultúrát, de középkori eredetű életkeretét még nem bontották föl. A szintetizáló jellegű könyv méltó befejezése: kitűnő sorozatnak.

Mit jelent számomra, mint népraiz szako egyetemi hallgató számára ez a sorozat? Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy gyakran és rendszeresen látogathattam hazánk népraiz kiállításait. Matyók, palócok, jászok, kunok, hajdúk, muraközies hagyományá éppen olyan szeretetet és csodálatot váltottak ki belőlem, mint Erdély, vagy Zoboralja kincsei.

A néprajz szeretetét, saját népünk és más népek szellemi és tárgyi örökségének megbecsülését családi hagyományként hordozom. Az ismertetett könyvek pedig segítik rendszerbe helyezni az eddig szerzett ismereteimet, fokozzák érdeklődésemet. Fontosak ezek az ismeretek a honismeret valamennyi munkása számára is.

Szeredi Orsolya

A Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület

Határszéli városunkban 1985-ben alakult meg a Városvédő Egyesület. Tevékenységét helyreállított szobrok és történelmi emlékek, okos javaslatok és néhány kiadvány jelzi. Ez utóbbiak közül kettő érdemes az országos figyelemre.

A megalakult egyesület első teendői közé tartozott a város északi kapujában, a pozsonyi út mentén lévő Hungária-szobor és környéke felújítása. A pozsonyi 13. és 307. honvéd gyalogezred több ezer elesett katonájának emlékére készült alkotás *Kallós Ede* szobrász munkája. 1938-ban országos ünnepség keretében avatták. Azóta a város

lakóinak többsége tévesen Mária Teréziának hiszi (és mondja) a pozsonyi várat ölében tartó allegorikus nőalakot. Néhány évtized alatt erősen megrongálódott a szobor, ideje volt felújítani. Ezt az alkalmat ragadta meg az egyesület, hogy az emlékműről és a körötte lévő térről amolyan legendaosztató történelmi ismeretterjesztő füzetet jelentessen meg. A tér nevezetességei közül megemlítendő a XVIII. század elején barokk stílusban épült kapucinus kolostor és templom, amelyet később klasszicista stílusban átépítettek és sóraktárnak használtak. 1882-ben épült a Hildegardeum-alapítvány kápolnája és óvodája, amit a századfordulón épített izléses polgári lakóházak fogtak közre.

A másik kiadvány ugyancsak jeles eseményhez kötődik. Azt a római kőtárat ismerteti, amelyet 1989-ben nyitottak meg a Hansági Múzeumban a városvédők segítségével. Kallódó és hanyódó római kori kövek (római tisztviselők és katonák, valamint a kelta őslakosság sírkövei és síremlékei) kaptak itt helyet szakszerű restaurálás után a Cselley-ház pincéjében. (A 48-as tér, Mosonmagyaróvár, 1987.; A Római Kőtár, Mosonmagyaróvár, 1990.)

Tuba László

HÍREK

A Veszprém megyei Szentgálon hagyománya van a társadalmi önszerveződésnek. Az első olvasókör az 1840-es évek elején alakult meg a községben. A két világháború között – 1925-ben – 7 egyesület, olvasókör mellett működött a nemesi közbirtokosság, a Takarékpénztár, a Hangya-szövetkezet, a Tejszövetkezet. Nem véletlen tehát, hogy a megyében megtartott 10 falunapból kettőt itt szerveztek, az utóbbit május 23-án. A rendezőszervek: a község önkormányzata és a Veszprém megyei Múzeumok Baráti Köre meghívására több mint százan vettek részt a baráti kör tagjai, illetve a helyi érdeklődők közül.

A bevezető előadást *dr. Lackovits Emöke*: Hagyományörzés és falunap címen tartotta. Hangsúlyozta, hagyományaink ápolása nélkül elveszithetjük magyarságunkat. Jól példázta mindezt a két meghívott külföldi előadó.

Lábadi Károly néprajzos, aki a Drávaszögéből érkezett, és elmondta, hogy a volt Jugoszláviában itt élt a magyarok egyharmada. Szándékosan hangsúlyozta, hogy élt, mert jelenleg ennek fele elmenekült a térségből.

A másik vendég *Vetési László* kolozsvári református lelkész Helytállás a végeken – élet szórványmagyarként címmel szólt arról a tragédiáról, mely az erdélyi magyarságot sújtotta, sújtja még ma is. Szavait bizonyította az a videofilm, melyet levetített a hallgatóságnak.

Érdekes színlátvány volt a falunapnak *Sófalviné Tamás Márta* előadása A Bakonynak bikkes-tölgyes erdejében... címmel. A szentgáli kanászok évszázados életéből hozott adatokat, eseményeket, amit az előadásba beépített helyi pávakör népdalai színesítettek. A rendezvényen osztották ki a néprajzi, helytörténeti pályázat megyei díjait. A beérkezett 17 pályaműből 10 kapott díjat, jutalmat.

A falunap hangulatos szalonnasüttéssel fejeződött be.

Tóth Dezső